

демографічного та економічного розвитку країни залишається пріоритетними завданнями для вітчизняної економічної науки.

Отримані результати та висновки є підґрунтям для поглибленого наукового дослідження проблем розвитку вітчизняної та світової соціально-економічної системи. Практичне значення роботи полягає у тому, що положення та практичні рекомендації дають можливість вирішити порушену науково-практичну проблему, а результати дослідження, що мають прикладний характер, можуть мати практичне застосування.

Список використаних джерел:

1. Белов В., Чумаков В. Нова методика кількісної оцінки узгодженості думок експертів. *Вісник Київського національного торгово-економічного університету*. 2008. № 2. С. 84-90.
2. Верхоглядова Н. І., Дробот С. А. Сутність та компаративний аналіз типів розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 46-50.
3. Весельська Л. А. Соціальна безпека: проблема визначення. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. Збірник наукових праць. 2010. Вип. 3. С. 457-461.
4. Гесць В. М., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та інші. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2005. 396 с.
5. Гнатієнко Г. М. Експертні технології прийняття рішень. Київ: ТОВ «Маклаут», 2008. 444 с.
6. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання. Вінниця: ВНТУ, 2010. 171 с.
7. Гражевська Н. І. Компаративний підхід до аналізу глобальної конкурентноспроможності національних економік. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2014. Вип. 1. С. 15-24.
8. Живко З. Б. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №6(96). С. 20-28.
9. Кучерук С. С. Механізми реалізації соціальної безпеки в Україні. *Університетські наукові записки: науковий часопис*. 2007. 4(24). С. 438-444.
10. Статистична інформація URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.09.2018)
11. Статистична інформація. URL: <https://www.statista.com> (дата звернення: 10.10.2018)
12. Тоузани Т. Компаративний аналіз методів і моделей управління поведінкою соціально-економічних систем. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 193-200.
13. Шевчук І. В. Ключові фактори забезпечення економічної безпеки України: актуальні питання сьогодення. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. Випуск 24. С. 162-163.

УДК 338.2 : 37.01 : 614

Маркіна І. А., д. е. н., професор

Полтавська державна аграрна академія

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У статті здійснений аналіз невирішених проблемних питань щодо можливості ефективного забезпечення соціального захисту осіб з особливими потребами на ринку освітніх та медичних послуг. Акцентується увага на формуванні комплексу відповідних вимог щодо захисту цієї категорії населення, оскільки частина положень соціально-економічної політики є зас

тарілою і не відповідає потребам сьогодення. Вказується на створенні певних умов для людей з особливими потребами задля їхньої можливості брати повноцінну участь у всіх сферах суспільного життя нарівні з іншими категоріями громадян.

Ключові слова: інклюзивна освіта, соціальний захист, охорона здоров'я, люди з особливими потребами, реабілітація інвалідів, система соціального захисту, ринок освітніх та медичних послуг, державне регулювання.

Markina I.

SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF INCLUSIVE EDUCATION AND HEALTH CARE

The article analyzed unresolved problem issues regarding the possibility of effective provision of social protection of people with special needs on the market of educational and medical services. The emphasis is on the formation of a set of relevant requirements for the protection of this category of people, since some of the provisions of socio-economic policy were obsoleted and do not meet the needs of the present. It points to the

creation of certain conditions for people with special needs in order to enable them to participate fully in all spheres of public life along with other categories of citizens.

Key words: inclusive education, social protection, health care, people with special needs, rehabilitation of the disabled, social protection system, market of educational and medical services, state regulation.

Маркина И.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

В статье осуществлён анализ нерешённых проблемных вопросов о возможности эффективного обеспечения социальной защиты лиц с особыми потребностями на рынке образовательных и медицинских услуг. Акцентируется внимание на формировании комплекса соответствующих требований по защите этой категории населения, поскольку часть положений социально-экономической политики является устаревшей и не соответствует потребностям сегодняшнего дня. Указывается на создании определенных условий для людей с особыми потребностями ради их возможности принимать полноценное участие во всех сферах общественной жизни наравне с другими категориями граждан.

Ключевые слова: инклюзивное образование, социальная защита, здравоохранение, люди с особыми потребностями, реабилитация инвалидов, система социальной защиты, рынок образовательных и медицинских услуг, государственное регулирование.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Широкий спектр проблем людей з особливими потребами в Україні свідчить про необхідність посиленої і комплексної уваги з боку держави й суспільства. На жаль, інвалідність сьогодні є соціальним явищем, уникнути якого не може жодне суспільство. Оскільки у період перебудови економічних відносин найбільше потерпають від цих процесів саме ці верстви населення, сучасне життя формує відповідні вимоги до соціального захисту цієї категорії населення.

Як показує практика, значна частина положень соціально-економічної політики щодо людей з особливими потребами застаріла і не відповідає потребам сьогодення, не узгоджується із загальновизнаними високогуманними міжнародними нормами й стандартами [1]. Правове поле хоча й містить багато позитивних кроків на шляху вирішення численних проблем людей з особливими потребами, але є переважно декларативним, не забезпеченим матеріальним ресурсом та механізмом управлінського впровадження.

Отож, під час трансформації економіки особливої актуальності, суттєвих змін, модернізації набуває загальносуспільна проблема соціально-економічного забезпечення та захисту як населення загалом, так і найбільш вразливих його верств – осіб з особливими потребами. Тому одним із пріоритетних напрямів державної політики є сприяння у реалізації прав на рівний доступ людей з особливими потребами до якісної освіти та медичних послуг.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. На сьогодні існує певний теоретико-науковий доробок з різних аспектів соціального захисту людей з особливими потребами. Серед вітчизняних науковців та практиків слід виділити М. Авраменка, С. Богданова, Н. Борецьку, О. Дікову-Фаворську, Е. Лібанову, О. Макарову, С. Мельника, К. Міщенко, В. Скуратівського, В. Сушкевича, Н. Теплову, О. Полякову та ін. Державні механізми регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю визначають у своїх працях вітчизняні вчені О. Гонта, І. Гришова, Г. Казарян, І. Міщак, О. Ніколюк, Н. Новікова, Г. Шаульська, Т. Шестаковська та ін. Теоретичним та прикладним проблемам розширення можливостей щодо працевлаштування осіб з інвалідністю присвятили свої доробки вчені близького і дальнього зарубіжжя – М. Байгереев, С. Девсон, Мартін, Н. Мігер, Е. Наберушкіна, Р. Піментал, Х. Рітчі, О. Ярская-Смірнова та ін. Питання недосконалості ринку медичних послуг та необхідності його інституційного регулювання досліджували зарубіжні й вітчизняні вчені: І. Гришова, А. Колот, Ю. Краснова, Г. Купалова, В.

Кущенко, Е. Лібанова, О. Мельник, І. Мишак, О. Наумов, Н. Новіков, О. Новікова, В. Петюх, М. Семикіна, Г. Шаульська, І. Шурма та ін.

Значний внесок у дослідження цієї проблеми роблять фахівці Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Державної установи НДІ соціально-трудова відносин, Всеукраїнського центру професійної реабілітації інвалідів, Національної Асамблеї інвалідів України, Фонду соціального захисту інвалідів та Департаменту у справах інвалідів Міністерства праці та соціальної політики України.

Однак, в сучасних умовах трансформації суспільства невирішеними і недостатньо вивченими залишаються проблемні питання ефективного забезпечення соціально-економічних аспектів людей з особливими потребами на ринку освітніх та медичних послуг.

Цілі статті. Метою статті є аналіз соціально-економічних аспектів інклюзивної освіти та охорони здоров'я щодо найбільш соціально вразливих громадян суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У зв'язку зі стійкою тенденцією до зростання кількості людей з особливими потребами у загальній структурі населення для України проблема соціального захисту людей цієї категорії є особливо значущою. Якщо на початку 90-х рр. минулого століття загальна чисельність інвалідів в Україні становила близько 3 % усього населення, або 1,5 млн. осіб, у 2008 р. їх чисельність дорівнювала 2,65 млн. осіб, тобто 5,3 % усього населення, у 2013 р. – понад 2,8 млн осіб, що становить 6,1 % від загальної чисельності населення, у 2015 р. – 2,56.млн осіб, то у 2016 р. – 2,61 млн. осіб [15, с. 3]. Статистичні дані дають змогу констатувати збільшення чисельності інвалідів за останні два десятиліття майже вдвічі.

Оскільки усталення суспільства до проблем осіб з інвалідністю змінюється дуже повільно, з упевненістю можна стверджувати, що наша країна перебуває на початковому етапі розуміння і застосування універсальних підходів у соціальній, політичній чи професійній сферах розвитку суспільства [7, с. 132].

А отже, усе зазначене вище свідчить про масштабність проблеми інвалідності й необхідність застосування на державному рівні комплексу заходів щодо розвитку системи їхнього соціального захисту, створенні умов для того, щоб вони разом з іншими категоріями громадян мали змогу брати повноцінну участь у всіх сферах суспільного життя.

Значна кількість людей з особливими потребами потребує вирішення багатьох проблем, які пов'язані із розширенням можливостей людського розвитку. Так, втрата багатьма громадянами здоров'я, зниження їх працездатності призводить до зростання втрат суспільства у вигляді недовиробництва продукції, необхідності здійснення бюджетних виплат на допомогу з інвалідності, витрат на соціальне, медичне обслуговування та комплексну реабілітацію. Таким чином, категорія таких людей здебільшого залишається позбавлена можливості реалізувати свій творчий та трудовий потенціал.

Аналіз наукових джерел показує, що високий показник інвалідності дітей зумовлений цілою низкою соціально-економічних причин, серед яких основними є:

- недосконалість існуючої системи освітнього та медичного забезпечення дітей і підлітків;
- погіршення якості харчування, техногенні перевантаження;
- зменшення обсягу профілактичних програм в амбулаторно-поліклінічній ланці охорони здоров'я;
- недосконалість системи психолого-педагогічної підтримки дітей із соціально неблагополучних родин;
- неефективність освітніх програм для формування у дітей культури здоров'я тощо.

Актуалізація питань щодо формалізації прав на рівний доступ до освітніх та медичних послуг вказує на необхідність істотного збільшення масштабів фінансування

сфери освіти та охорони здоров'я на тлі обмежених виробничих ресурсів, що вимагає підвищення ефективності їх використання та активізації ринкових інструментів управління. Об'єктом такої політики є соціально-економічні відносини, що регулюються відповідними інституціями, а суб'єктом виступає держава, політичні партії, громадські організації.

Слід зауважити, що з ратифікацією у 2009 р. Конвенції про права інвалідів, зокрема в системі освіти, в Україні розпочато системну роботу щодо особливостей доступу до освіти дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей-інвалідів. Постановою Кабінету Міністрів від 15 серпня 2011 року № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [13] визначено організаційно-правові засади впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Міністерством освіти і науки України розроблено понад 25 нормативних документів з питання впровадження інклюзивної освіти. Однак цей процес гальмується відсутністю дієвих положень та норм про освіту осіб з особливими потребами в чинному законодавстві.

Стратегічними державними орієнтирами при цьому є Конвенція ООН про права інвалідів, ратифікована Україною у 2008 р., Конвенція ООН про права дитини, Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. тощо.

Право на освіту громадян України, у тому числі й дітей з особливими потребами, закріплено в законах «Про освіту» (2017 р.), «Про загальну середню освіту» (2017 р.), якими визначено право всіх громадян на безкоштовну освіту в державних навчальних закладах незалежно від стану здоров'я; створення умов для навчання відповідно до здібностей та інтересів. У законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про соціальні послуги» (2003 р.), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2006 р.) регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема дітям з особливими потребами.

Зазначені законодавчі документи передбачають створення умов для здобуття особами з особливими потребами якісної освіти, а саме: забезпечення доступності та безоплатності різних форм високоякісної освіти в державних і комунальних навчальних закладах; формування мережі навчальних закладів, здатних забезпечувати високоякісні освітні послуги, – створення дошкільних навчальних закладів різних типів, профілів та форм власності; оптимізацію структури загальноосвітніх навчальних закладів для однозмінного, профільного, екстернатного і дистанційного навчання та позашкільних навчальних закладів [5, с. 22].

Питання праці осіб з інвалідністю також регулюються як загальним законодавством з питань праці, таким, як Кодекс Законів про Працю України, Закони України «Про зайнятість населення», «Про відпустки», «Про охорону праці» тощо, так і спеціальним законодавством – Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», нормативно-правовими актами, що прийняті на виконання, зокрема законодавства щодо інвалідності. Зокрема, антидискримінаційні положення визначені статтею 2.1 КЗпПУ, яка забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці, до прикладу, порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників. Ця норма поширюється й на людей з інвалідністю.

Функціонування системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями базується на Законі України «Про соціальні послуги» (2003 р.) [4], однак значна частина положень статей цього закону і до сьогодні не мають адекватного впливу на її реалізацію, внаслідок чого така система залишається недостатньо ефективною.

Варто зазначити, що протягом останніх років в Україні проводиться планомірна

робота над створенням сприятливих умов життєдіяльності людей з особливими потребами, під час якої враховуються як міжнародні, так і європейські стандарти. Водночас для забезпечення максимальної ефективності та результативності державної політики щодо такої категорії населення необхідно зробити акцент на встановленні додаткових гарантій стосовно реалізації ними гарантованих законодавством прав.

На наш погляд, сучасна система соціального захисту інвалідів охоплює не лише державну соціальну допомогу та пенсійне забезпечення, систему пільг і компенсацій та соціально-побутове обслуговування, але й включає охорону здоров'я, освіту та зайнятість осіб з інвалідністю, а також соціальну і професійну реабілітацію та соціальну інтеграцію в суспільство. Тобто соціальний захист осіб з інвалідністю включає не лише матеріальні питання, а й весь спектр проблем і потреб людського життя. Ця теза зумовлена тим, що в сучасному суспільстві будь-яка людина потребує розширеного соціального захисту, який полягає не тільки в фінансово-матеріальній підтримці, а й у створенні різнобічних умов для повноцінного функціонування і розвитку особи, максимальної реалізації її потреб та інтересів [17].

На парламентських слуханнях «Освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення дітей із порушеннями психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх розв'язання» [12], які ставили перед собою мету сприяти вдосконаленню законодавства, інших нормативно-правових актів, що визначають державну політику в зазначених сферах, учасники відзначали основну роль державної політики щодо дітей із порушеннями психофізичного розвитку в контексті надання їм рівних з іншими громадянами можливостей щодо реалізації передбачених Конституцією України прав.

Отож, бачимо, що в нашій країні активно формується нова філософія державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, поступово змінюються погляди на проблему рівності можливостей та недискримінації дітей за будь-якою ознакою. Так, вживаються заходи щодо удосконалення мережі спеціальних освітніх і реабілітаційних установ; активізувалася діяльність із формування системи інклюзивної освіти; збільшується кількість дітей з особливими освітніми потребами, які інтегровані у загальноосвітні навчальні заклади; права дітей із порушеннями психофізичного розвитку закріплені в багатьох законодавчих актах.

У «Положенні...» (2007) [14] індивідуальна програма реабілітації інваліда визначається як комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, строків реабілітаційних заходів з визначенням порядку, місця їх проведення, які спрямовані на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей інваліда та дитини-інваліда. Вона розробляється на підставі Державної типової програми реабілітації інвалідів (2006 р.), для повнолітніх інвалідів – медико-соціальною експертною комісією (МСЕК), для дітей-інвалідів – лікарсько-консультативною комісією (ЛКК) лікувально-профілактичних закладів за зареєстрованим місцем проживання або лікування інвалідів у день проведення медико-соціальної експертизи. При необхідності проведення додаткових консультацій індивідуальна програма може формуватися протягом тривалішого часу, але не більше одного місяця з дня звернення інваліда або його законного представника до МСЕК (ЛКК) щодо встановлення інвалідності [9].

Регулювання ринку медичних послуг забезпечується не тільки завдяки нормотворчій діяльності та встановленню законодавчих засад функціонування медичних закладів, а і за рахунок реалізації організаційного механізму державного управління. Такий механізм втілюється у формуванні інституційної структури фінансування розвитку медичного обслуговування в Україні [10].

У Національній доповіді «Про становище інвалідів в Україні» (2008 р.) окреслено такі проблеми у сфері соціального захисту інвалідів: забезпечення пенсійних і соціальних виплат інвалідам у розмірах, які б гарантували їм достатній рівень життя; отримання гідної освіти в рамках інтегрованих форм навчання; забезпечення можливості безперешкодного отримання реабілітаційних послуг за місцем мешкання інваліда;

можливість трудової діяльності без дискримінації у процесі працевлаштування та подальшої роботи; реформування стаціонарних установ для інвалідів та переведення фінансування на створення допоміжних служб, які дозволяють людям з інвалідністю жити без відриву від соціуму; створення доступного середовища для вільного пересування інвалідів та безперешкодної комунікації [16].

Зазначені вище проблеми і надалі продовжують бути актуальними для нашого суспільства. З огляду на це вважаємо за необхідне розглянути також особливості зарубіжного досвіду сприяння зайнятості інвалідів (табл. 1).

Аналіз табл. 1 показує, що підвищенню ефективності працевлаштування осіб з інвалідністю сприяє тісний зв'язок між службами з питань зайнятості інвалідів і роботодавцями, який реалізується через розвинену систему структур, що займаються виключно питанням сприяння зайнятості інвалідів – бюро зайнятості, центри професійної реабілітації та зайнятості інвалідів, підрозділи чи структури служби зайнятості, які займаються працевлаштуванням цієї категорії громадян [6, с. 85].

Таблиця 1

Зарубіжні системи сприяння зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями [6, с. 83].

Стимулювання роботодавців	Інституціональне забезпечення	Система пільг для працюючих інвалідів
<ul style="list-style-type: none"> – відмова від квот за умови реалізації заходів, спрямованих на працевлаштування та сприяння кар'єрному зростанню працівників з інвалідністю; – стимулюючі преміальні виплати за кожного інваліда, найнятого понад мінімальну квоту; – компенсація витрат на створення (переобладнання) робочих місць для інвалідів; – надання роботодавцю протягом 2-х років гарантованої субсидії у розмірі оплати праці інвалідів при проведенні їх реабілітації; – надання пільг з оподаткування роботодавців при прийомі на роботу інваліда (розмір пільг залежить від ступеня тяжкості захворювання інваліда та від досвіду його роботи); – надання державних субсидій на оплату праці працівника з інвалідністю в розмірі 50% заробітку такого працівника протягом усього періоду його зайнятості. 	<ul style="list-style-type: none"> – організація пошуку фахівцями служби зайнятості вакансій для інвалідів; – створення спеціалізованого банку даних для осіб, які пройшли професійну реабілітацію з одночасним їх працевлаштуванням; – реалізація довгострокових цільових програм, що передбачають отримання молодими інвалідами професійно-технічної або вищої освіти; – організація консультування з приводу професійної підготовки, професійної реабілітації та працевлаштування; – створення спеціальних реабілітаційних курсів, обладнання робочих і навчальних місць з урахуванням індивідуальної нозології інваліда; – організація навчання працівника-інваліда на робочому місці. 	<ul style="list-style-type: none"> – надання економічних гарантій для осіб з обмеженими фізичними можливостями (імунітету відносно звільнення, забезпечення права на додаткову оплачувану відпустку, можливості роботи в одну зміну); – регламентування умов праці осіб з інвалідністю, матеріальне заохочення праці осіб з інвалідністю на рівні з іншими працівниками через систему колективно-договірних відносин; – спільне навчання студентів-інвалідів та інших осіб; – надання фінансових пільг і додаткових субсидій для студентів-інвалідів; – застосування новітніх технологій навчання осіб з інвалідністю з урахуванням нозології інвалідності; – сприяння у працевлаштуванні на звичайному виробництві в спеціально створених умовах та в спеціальних цехах (майстернях, дільницях); – підвищення кваліфікації та навчання осіб з інвалідністю; – застосування дистанційної форми зайнятості інвалідів; – застосування знижених норм виробітку для найскладніших категорій осіб з інвалідністю; – адаптація робочого або навчального місця до особливих індивідуальних потреб інваліда; – надання можливості для медичного обстеження, оцінки трудових можливостей.

Таким чином, основною метою державної соціальної політики щодо людей з особливими потребами в Україні також має бути забезпечення рівних можливостей та реалізація конституційних прав цією категорією громадян, створення сприятливих правових, політичних, соціально-економічних, освітніх, медичних, психологічних, організаційних умов і гарантій для забезпечення людського розвитку та інтеграції у суспільне життя.

А отже, основні завдання соціальної політики щодо людей з особливими потребами на державному та місцевому рівнях у різних сферах суспільного життя мають

ґрунтуватися на:

- розробці принципово нових підходів до охорони здоров'я нації, які базуватимуться на пріоритетах не лікувального, а профілактичного характеру;
- створенні умов для подальшого впровадження інклюзивної освіти осіб з інвалідністю у дошкільні, шкільні, позашкільні, професійно-технічні та заклади вищої освіти;
- розвитку нових державних програм з вирішення проблем працевлаштування інвалідів з обов'язковим залученням до їх реалізації громадських організацій інвалідів;
- забезпеченні доступності інвалідів до об'єктів соціальної інфраструктури і транспортних засобів та інші завдання [8].

Висновки. Таким чином, у зв'язку з постійним зростанням категорії людей з особливими потребами проблема захисту цих осіб у сучасних економічних умовах набуває особливого значення. Збільшення кількості людей з особливими потребами зумовлене суперечливим соціально-економічним розвитком українського суспільства, який знизив рівень життя більшості людей, незадовільним станом системи освіти та охорони здоров'я, недостатньою безпекою та охороною праці, низьким рівнем екологічної культури, наявністю різноманітних катаклізмів – природних, екологічних, воєнних (наслідки Другої світової війни, війн в Афганістані, на сході України та інших територіях, Чорнобильської катастрофи і т.п.).

Список використаних джерел:

1. *Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці*: практ. посіб. / за заг. ред. В. М. Дяченка, М. Л. Авраменка. Ун-т Україна, Всеукр. центр професійної реабілітації інвалідів. Київ, 2007. 156 с.
2. Гришова І. Ю., Шестаковська В. Л. Інституційні регулятори соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю на ринку медичних послуг України. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 3. С. 242-247.
3. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 06 жовтня 2005 року №2961/2005. Київ: Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
4. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 черв. 2003 р. № 966-IV. Київ: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
5. Засенко В., Колупаєва А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 20-29.
6. Заярнюк О. В. Зарубіжний досвід сприяння зайнятості інвалідів. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2011. Вип. 20. Ч. II. С. 81-86.
7. *Інвалідність та суспільство*: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової – Еннс О. В. Київ, 2012. 216 с.
8. Красномоєць В. А. Людський розвиток осіб з інвалідністю в Україні: оцінка стану забезпечення. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 367-373.
9. Міщак І. М. Реформування законодавчого забезпечення права на освіту людей з особливими потребами в Україні. Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики. 2015. С. 173-179.
10. Міщак І. М., Казарян Г. Г. Особливості інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 4. 2018. С. 78-85.
11. Новікова Н. Л., Галицький О. М., Гришова Р. В. Державні механізми регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. *Інвестиції: практика та досвід*. № 20. 2018. С. 66-70.
12. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення дітей з порушеннями психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення»» від 13 січня 2015 року № 96-VIII. Київ: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-19>.
13. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15 серпня 2011 року № 872. Київ: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>.
14. Постанова «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда» від 23 травня 2007 року № 757. Київ: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2007-%D0%BF>.
15. *Право інвалідів на роботу: стан та перспективи реалізації*: Інформаційно-аналітичні матеріали для слухання Комітету Верховної Ради України з питань пенсіонерів, ветеранів та інвалідів. Міністерство соціальної політики України, Державний інститут науково-дослідного інституту виробничих відносин. Київ, 2013.
16. Про становище осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь. Київ: Державна установа науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин. Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.
17. *Соціальний захист населення України*: навч. посіб. / авт. кол.: І. Ф. Гнибіденко, М. В. Кравченко, О. М. Коваль, О. Ф. Новікова та ін.; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Вид-во НАДУ, Вид-во «Фенікс». Київ, 2010. 212 с.
18. Указ президента України «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю» № 678/2015. Київ: Офіційне інтернет-представництво президента України. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/6782015-19605>.